

Літери · · · 0

Język ukraiński

Język ukraiński (po ukraińsku: *ukrajinska mowa*) jest, podobnie jak polski, językiem słowiańskim. Wprawdzie należy on do innej podgrupy, zwanej wschodniosłowiańską (razem z językiem rosyjskim i białoruskim), jednak posiada bardzo dużo cech wspólnych z językami zachodniosłowiańskimi, czyli polskim, czeskim i słowackim. Na przykład:

- wyrazy takie jak *dach*, *druk*, *szpytál*, *pan*, *kaplýca* brzmią zupełnie inaczej niż po rosyjsku (*krýsza*, *pieczát*, *bol'ńica*, *gospodín*, *czasównia*), gdyż zostały zapożyczone z czeskiego, niemieckiego lub łaciny (*Dach*, *Druck*, *Spital*, *pán*, *kaplice*);
- miesiące mają słowiańskie nazwy, zwykle podobne do polskich (np. *l'útyj*) lub czeskich (*bézezeń*);
- w normalnym użyciu jest czasownik *maty* (*miec*);
- tak jak w językach zachodniosłowiańskich zachowała się różnica między prasłowiańskimi samogłoskami *e* i *ě* (w rosyjskim *gdie* i *died* mają to samo *ie*, natomiast w naszych językach występują tu różne głoski: pol. *gdzie* – *dziad*, czes. *kde* – *děd*, ukr. *de* – *did*);
- istnieje wymiana samogłoski *o* na *i*, podobna do polskiej wymiany na *ó* i czeskiej na *ů* (*mojá* – *mij*, *moja* – *mój*, *moje* – *můj*, podczas gdy po rosyjsku *mojá* – *moj*).

Z licznych cech, które ukraiński dzieli z czeskim, ale nie z polskim, można wymienić:

- stwardnienie *i* do *y* oraz *ie* do *e*;
- specyficzne konstrukcje gramatyczne jak np. *powinien zrobić* po ukraińsku mówi się *maw by зробýty* (*miał by zrobić*), dokładnie jak po czesku *měl by zrobit*;
- z kolei ze słowackim wspólne są chociażby głoski *l*, *l'*, *d'*, *t'*, wymowa głoski *w* jak *ł*, czy też charakterystyczna zmiana znaczenia czasownika *czuć* (*czúty*, *čut*) – *słyżeć*.

Ciekawostką jest, że ukraiński posiada też wyjątkowo dużo cech wspólnych z odległym geograficznie językiem chorwackim (w mniejszym stopniu z bułgarskim):

- zarówno w sferze słownikowej – np. *merezá* = chorw. *mreža*, podczas gdy pozostałe języki północnosłowiańskie używają słowa *sieć*, *borószno* = chorw. *brašno* zamiast wspólnej dla innych języków *mąki*, *derzáwa* = chorw. *država* 'państwo', czy też nazwa pierwszego miesiąca roku *síczeń* = chorw. *siječanj* (wprawdzie dźwiękowo podobna do polskiej, ale o zupełnie innym znaczeniu);
- fonetycznej – np. zachowanie *i* (we współczesnej wymowie: *y*) na końcu wyrazu (*daty* = chorw. *dati*, podczas gdy generalnie w językach północnosłowiańskich nastąpiło skrócenie do *dać*), czy też w miarę stała miękkość spółgłoski *c* (pol. *pracuję* = ukr. *pracúju*, pol. *piec* = chorw. *peć*);
- jak i gramatycznej – np. możliwość tworzenia czasu przyszłego złożonego przez dodanie do bezokolicznika końcówki czasownika posiłkowego (*pysaty + mu* = chorw. *pisat + ću* – będę pisał).

Historia

W początkach epoki piśmiennej, w Kijowie mówiono językiem staroruskim. Był on w użyciu na terytorium całej Rusi, a więc również w dzisiejszej Rosji i Białorusi. Jednak już wówczas widoczne były różnice między odmianą ukraińską a rosyjską – w czasie gdy nawet polski i czeski nie różniły się bardzo. W średniowieczu i renesansie język ukraiński stał na bardzo wysokim poziomie (już w XII w. powstawały dojrzałe dzieła literackie), jednak z powodów geopolitycznych w XVII–XVIII wieku przeżył regres jako język literacki. Na zachodzie wyższe warstwy społeczeństwa przyjmowały język polski, a na wschodzie – rosyjski. Niemniej ciągłość języka i kultury nie została nigdy przerwana.

Zasady współczesnego języka ukraińskiego zaczęły się kształtować dopiero w wieku XIX na bazie ówczesnego języka ludowego, uzupełnionego o elementy z dawnej literatury. Nie jest to niczym niezwykłym – podobnie wygląda historia wielu innych języków słowiańskich, np. czeskiego, który przeżył upadek w czasach dominacji niemieckiej i został odtworzony w XIX wieku w oparciu o język wsi i literaturę sprzed XVII wieku. Jednakże język czeski miał szansę umocnić swoją pozycję jako urzędowy w nowo powstałej Czechosłowacji, podczas gdy w przypadku ukraińskiego sytuacja pozostała skomplikowana również po I wojnie światowej. W wyniku tego długo utrzymał się wyraźny podział na dialekty zachodnie i wschodnie.

Od czasu przyłączenia całej Ukrainy do ZSRR w roku 1945 proces ujednociania przebiega ze szkodą dla dialektów zachodnich i dla całego języka. Rუსyfikacja, trwająca od XVIII w. na wschodniej Ukrainie, objęła wówczas również zachód kraju. Sprawilo to, że zasięg geograficzny języka ukraińskiego znacząco się skurczył (jeszcze pod koniec XIX w. większość mieszkańców regionów wschodnich – obecnie prawie całkowicie rosyjskojęzycznych – deklarowała go jako ojczysty), a z drugiej strony wiele osób deklarujących się jako ukraińskojęzyczne w rzeczywistości mówi po ukraińsku niepoprawnie.

Alfabet

Do zapisu języka ukraińskiego używane jest pismo zwane potocznie *cyrylicą* (ukr. *kyryłyćca*). Nazwa ta pochodzi od imienia twórcy tego alfabetu (a w zasadzie jego pierwszej formy), misjonarza Cyryla (ukr. *Kyrylo*). Ponieważ Cyryl był Grekiem, więc cyrylica została oparta na ówczesnym alfabecie greckim.

Oryginalna cyrylica była alfabetem pisanim, o kształcie podobnym do ówczesnego pisma zachodnioeuropejskiego – minuskuły. Pisma tego używano nadal po wynalezieniu druku, aż do XVIII w. Dopiero wówczas car Rosji Piotr I wprowadził nowe, wzorowane na współczesnych łacińskich, urzędowe kształty liter dla języka rosyjskiego. Ponieważ oddziaływanie kultury rosyjskiej było silne, nowej wersji pisma zaczęli używać Bułgarzy, Serbowie i Ukraińcy. Wersja ta nosi oficjalną nazwę *grazhdanki*.

Ponieważ cyrylica powstała dla języka staromacedońskiego, nie jest pismem idealnym dla współczesnego ukraińskiego. Mimo modyfikacji, pisownia ukraińska jest niekonsekwentna, a liczbę znaków można by zmniejszyć. Z powodu sytuacji politycznej nie przyjęły się XIX-wieczne reformy pisowni i nie powiodły się próby wprowadzenia alfabetu łacińskiego. Zmiany zadekretowane w ZSRR w XX w. były ukierunkowane na upodobnienie do rosyjskiego. Obecna pisownia, po anulowaniu części tych zmian, uważana jest za tymczasową, jednak do tej pory nie udało się uzyskać konsensusu co do dalszych działań.

W języku ukraińskim obowiązuje dość konsekwentnie zasada „pisz jak słyszysz”, co odróżnia go od rosyjskiego i polskiego, które równolegle używają zasady „pisz zgodnie z pochodzeniem wyrazu”. Niekiedy prowadzi to nawet do możliwości różnego zapisu tego samego słowa w zależności od kontekstu.